

مسئولیت متن و شکل بدوش نویسنده مضمون میباشد، عقیده نویسنده لزوماً نظر افغان جرمن آنلاين نمی باشد

۲۰۲۶/۰۸/۰۵

رحمت خواکمن

د افغانستان ځانگړي شرايط او د دولت جوړونې مسأله

دولت او حکومت څه شی دی؟
ولی افغانستان یوه باثباته ملي دولت ته اړتیا لري؟
آیا له ټاکنو پرته د خلکو د مشارکت نورې لارې شته؟
دا او دې ته د ورته نورو پوښتنو، کره ځوابونه په همدې لیکنه کې ومومئ.
دولت هغه سیاسي او حقوقي جوړښت دی چې په یوه ټاکلې جغرافیه کې د خلکو، خاورې، حاکمیت او ادارو پر بن سټ رامنځته کېږي. دولت د قانون جوړونې، امنیت، عدالت، بهرني سیاست او د عامه نظم د ساتلو مسئولیت لري.
حکومت د دولت هغه اجرائیوي برخه ده چې د یوې ټاکلې مودې لپاره د دولت چارې پر مخ وړي. حکومتونه بدلېږي، خو دولت دایمي بنسټونه لري.
د نړۍ هېوادونه د خپل تاریخ، کلتور، ټولنیز جوړښت او سیاسي تجربو له مخې بېلابېل حکومتي نظامونه لري. هېڅ نظام په مطلق ډول د ټولو هېوادونو لپاره مناسب نه دی؛ بلکې د یوه هېواد شرايط ټاکي چې کوم نظام ورته ډېر اغېزمن تمامېږي.

د نړۍ د حکومتونو مهم نظامونه:

1 - ولسمشریز جمهوریت

په دې نظام کې ولسمشر د دولت او حکومت مشر وي. ولسمشر عموماً د خلکو له خوا ټاکل کېږي او له پارلمان څخه جلا اجرائیوي واک لري.

بېلگې:

متحده ایالات (امریکا)، برازیل، مکسیکو، ارجنټاین

ځانگړتیا یې:

دا نظام د قوي اجرائیوي رهبرۍ زمینه برابروي، خو که ادارې کمزورې وي، د واک د ډېر تمرکز خطر رامنځته کېدای شي.

2 - پارلماني نظام

په پارلماني نظام کې حکومت د پارلمان د اکثریت له لارې جوړېږي او لومړی وزیر د حکومت مشري کوي. حکومت د پارلمان پر وړاندې مسؤل وي.

بېلگې یې:

جرمني، هالنډ، سویډن، ناروې، جاپان

ځانگړتیا یې:

د واک د کنټرول او سیاسي حساب ورکونې لپاره قوي میکانیزمونه لري.

3 - نیمه ولسمشریز نظام

په دې نظام کې ولسمشر او لومړی وزیر دواړه اجرائیوي رول لري. ولسمشر معمولاً د ملي او بهرني سیاست په برخو کې مهم رول لري، او لومړی وزیر د حکومت چارې اداره کوي.

د پاڼو شمېره: له 1 تر 3

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de

یادونه: دلیکنې د لیکنیزې بڼې پازوالي د لیکوال په غاړه ده، هیله من یو خپله لیکنه له رالیرلو مخکې په څېر و لولئ

بېلگې يې:
فرانسه، پرتګال، رومانيا
ځانګړتيا يې:
د قوي ولسمشر او پارلماني کنټرول ترمنځ د توازن هڅه کوي.

4 - مشروطه پاچاهي
په دې نظام کې پاچا يا ملکه د دولت مشر وي، خو اصلي سياسي واک د منتخب حکومت او پارلمان سره وي.
بېلگې يې:

بريتانيا، هالنډ، بلجيم، ناروې، جاپان

5 - مطلقه پاچاهي
په دې نظام کې ډېری دولتي واک د پاچا يا سلطان په لاس کې وي.
بېلگې يې:

سعودي عربستان، عمان، قطر، بروناي

6 - يوګوندي نظامونه
په دې نظامونو کې يو ګوند د دولت اصلي سياسي واک لري او سياسي سيالي محدوده وي.
بېلگې يې:

چين، ويتنام، کيوبا، لاوس

اوس به د افغانستان پر حالا تو او دولت جوړونه تم شو.
افغانستان د جغرافيايي موقعيت، تاريخي تجربو، ټولنيزي
رنگارنگي، اوږدو جګړو او د بهرنيو قدرتونو د سياليو له امله ځانګړي شرايط لري.
په افغانستان کې د دولت تر ټولو لويه ننگونه يوازې د حکومت جوړول نه دي؛ بلکې د داسې ملي دولت جوړول د

ي چي
ملي حاکميت وساتي؛
امنيت تامين کړي؛
ټول خلک ځان د نظام برخه وبولي؛
بهرنۍ لاسوهنې بندې کړي؛
عدالت او قانون حاکم کړي.

ټاکنې او د افغانستان تجربه:
په ډېرو پرمختللو هېوادونو کې ټاکنې د خلکو د سياسي مشارکت تر ټولو مهمه وسيله ده. خو په جګړه ځپلو او کمز
ورو دولتونو کې ټاکنې هغه وخت بريالۍ وي چې قوي ادارې، اقتصادي ثبات او د قانون حاکميت موجود وي.
د افغانستان تجربه ښيي چې ټاکنې کله ناکله د دغو لاندې عواملو له امله له ستونزو سره مخ کېږي
د سيمه ييزو زورواکو نفوذ؛
د پيسو او شتمني نابرابره اغېزه؛
د بې وزلو خلکو اقتصادي مجبوريټ؛
قومي او شخصي اړيکې؛
د انتخاباتي ادارو کمزورتيا.
له همدې امله يوازې ټاکنې د ملي مشروعيت يوازينۍ سرچينه نه شي کېدای، بلکې بايد له نورو مشارکتي ميکانيزم
ونو سره يوځای شي.

لويه جرګه: د افغانستان د مشارکت تاريخي دود
لويه جرګه د افغانستان يو تاريخي او دوديز سياسي بنسټ دی چې د مهمو ملي پرېکړو لپاره کارول شوي ده.
د لويې جرګې مهمې ځانګړتياوې:
د ټولنې د بېلابېلو برخو ګډون؛
د خبرو او توافق فرهنگ؛
د ملي اجماع رامنځته کول؛
د بحرانونو پر مهال د پرېکړې کولو وسيله.

تاريخي بېلگه:

د ۱۹۶۴ کال لويه جرگه او اساسي قانون او دې ته ورته داسې نورې لويې جرگې. خو لويه جرگه هم هغه وخت اغېزمنه ده چې استازي يې په رېښتيني توگه د خلکو استازيتوب وکړي او د زورورو کسانو له نفوذ څخه خوندي وي.

ايا له ټاکنو پرته د خلکو د مشارکت نورې لارې شته؟
په نړۍ کې ډېر کم داسې ملي دولتونه شته چې هېڅ ډول ټاکنې ونه لري او بيا هم پراخ مشروعيت ولري. خو ځينې هېوادونه د خلکو د گډون لپاره نور ميکانيزمونه هم کاروي.
سويس د مستقيمي ديموکراسۍ له لارې خلک د ټولپوښتنو او سيمه‌ييزو جوړښتونو په وسيله په پرېکړو کې شريکو ي.
ځينې دوديز نظامونه لکه د خليج ځينې هېوادونه د شوراگانو او ټولنيزو مشورو له لارې د خلکو گډون تنظيموي، که څه هم د دوی سياسي جوړښتونه له انتخاباتي نظامونو سره توپير لري.
له دې تجربو څخه زده کړه دا ده چې، د خلکو مشارکت يوازې په ټاکنو محدود نه دی؛ خو د مشارکت هره بڼه بای د د حساب ورکونې، عدالت او قانون له اصولو سره مل وي.

د افغانستان لپاره د قوي مرکزي ملي دولت : اهميت
د افغانستان لپاره د تاريخي او جغرافيايي شرايطو له مخې، يو قوي مرکزي ملي دولت د لاندې دليلونو له امله مهم دی

1 - د ملي يووالي ساتنه
افغانستان د مختلفو قومونو، سيمو او ټولنيزو جوړښتونو هېواد دی. يو قوي ملي مرکز کولی شي د ټولو اتباعو لپاره گډ هویت او واحد قانون رامنځته کړي.

2 - د بهرني نفوذ مخنيوی
د افغانستان جغرافيايي موقعيت تل د سيمې او نړۍ د قدرتونو د سيالۍ سبب شوی دی. قوي مرکزي دولت کولی شي ملي حاکميت وساتي او بهرني نفوذونه محدود کړي.

3 - د امنيت او قانون حاکميت
ملي اردو، امنيتي ادارې، بهرنی سياست او ستراتيژيکي پرېکړې بايد د يوه واحد ملي دولت تر واک لاندې وي.

د افغانستان لپاره مناسب ماډل:
د افغانستان شرايطو ته په کتو، تر ټولو مناسب نظام هغه کېدای شي چې لاندې ځانگړتياوې ولري:
قوي مرکزي ملي دولت د امنيت، بهرني سياست، اقتصاد او ملي حاکميت لپاره؛
مسلكي او بې طرفه دولتي ادارې؛
د قانون حاکميت او خپلواکه قضايه قوه؛
د خلکو پراخ مشارکت د لويې جرگې، شوراگانو، مدني بنسټونو او نورو قانوني لارو؛
د سيمه‌ييزو اړتياوو لپاره اداري صلاحيتونه، خو د ملي يووالي په چوکاټ کې.
پايله

د نړۍ تجربې ښيي چې د يوه هېواد بريا يوازې د حکومت په نوم پورې تړلې نه ده، بلکې د ادارو په کيفيت، مشرو عيت، عدالت او د خلکو په باور پورې اړه لري.
د افغانستان په څېر جگړه خپلې هېواد لپاره تر ټولو مهم هدف د داسې قوي، باثباته او مشروع مرکزي ملي دولت ج وړول دي چې د هېواد يووالی، امنيت او خپلواکي خوندي کړي.
همدارنگه دغه دولت بايد د خلکو د واقعي مشارکت، د افغانستان د تاريخي دودونو لکه لويې جرگې، او د قانون پر بنسټ د سياسي ونډې زمينه برابره کړي.
د افغانستان د ثبات لپاره غوره لاره د يوې قوي ملي مرکزي واکمنۍ لړل، عادلانه اداره، متوازن خدمات وړاندې کول او د خلکو پراخ او واقعي مشارکت . اړين دی.

پوهنمل دوکتوران دوس رحمت خواکمن
هالنډ/ ۲۰۰۶-۸-۳

د پاڼو شمېره: له 3 تر 3

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکارۍ ته راټولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه ټينگه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادونه: دليکنې د ليکنيزې بڼې پازوالي د ليکوال په غاړه ده، هيله من يو خپله ليکنه له راليږلو مخکې په څير و لولئ